

**ВІДЗИВ
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**кандидата юридичних наук, доцента,
заступника голови Одеського апеляційного суду**

Дрішлюка Андрія Ігоровича

на дисертацію

Дронова Сергія Сергійовича:

**«Темпоральні принципи цивільного судочинства України»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження.

Реформування чинного законодавства характерно майже для всіх років існування незалежної України. Не виключенням стало і його цивільно-процесуальна частина, де останні зміни були внесені під час чергової судової реформи в 2017 році. Разом з тим, незважаючи на численні новели цивільного процесу, більшість з яких можна лише підтримати, так само під час проведення реформи були залишені без уваги деякі існуючі недоліки процесуального законодавства. Крім того, виникли нові проблеми, пов'язані з реалізацією окремих новел на практиці. При цьому відсутність широкого професійного обговорення внесених змін та презентацій розробників таких новел погіршила ситуацію та породила багато питань, на які буде змушена шукати відповідь судова практика, викликаючи за час такого пошуку нову хвилю критики щодо відсутності однаковості та передбачуваності в діяльності судів.

Між тим проблема перевантаженості судів справами на фоні неукomплектованості штатів після проведення чергової реформи 2017 року знову загострила питання дотримання строків при розгляді цивільних справ. Наприклад, для Одеського апеляційного суду Державною судовою

адміністрацією в 2018 році було тимчасово затверджено штатний розпис на 45 посад суддів. Фактично протягом останніх років кількість суддів, які можуть здійснювати правосуддя не перевищувала 24 особи, а на момент підготовки цього відзиву - 22, з яких залишилось працювати в палаті з розгляду цивільних справ 14 суддів. У порівнянні з 2012 роком, штат суду Апеляційного суду Одеської області нараховував 85 одиниць, фактично працювало 83 судді, в палаті з розгляду цивільних справ 48 осіб. Зауважимо, що кількість справ за ці роки не тільки не зменшилась, а навпаки в окремі роки збільшувалась.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (РИМ, 4.XI.1950), яка згідно з частиною першою статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Як слушно вказав Пленум ВССУ в постанові від 17.10.2014 року № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» недотримання строків розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення порушує конституційне право на судовий захист, гарантований статтею 55 Конституції України, і негативно впливає на ефективність правосуддя та на авторитет судової влади.

Таким чином дисертаційне дослідження Дронова Сергія Сергійовича виконане на актуальну та практично вагому тематику.

Ступінь обґрунтованості, достовірність і новизна сформульованих у дисертації наукових положень та висновків.

Дисертація являє собою завершену наукову працю, у якій здобувач досліджує цивільні процесуальні правовідносини, що виникають при

застосуванні судом та учасниками судового процесу темпоральних принципів цивільного судочинства під час розгляду та вирішення цивільних справ.

При виконанні дослідження автором була сформульована мета – розробка теоретичних положень, наукових пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення цивільного процесуального законодавства в частині застосування темпоральних принципів цивільного судочинства.

Як свідчить текст дисертаційного дослідження, автором відповідно до мети були сформульовані завдання: охарактеризувати та виокремити джерела дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства; визначити методи наукового пізнання, які є інформативними під час методологічного дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства, зокрема з числа загальнофілософських та спеціальних (конкретно-наукових) методів; сформулювати авторське визначення поняття «темпоральні принципи цивільного судочинства» та виокремити його складові ознаки; розкрити зміст принципу розумного строку розгляду справи як визначального темпорального принципу цивільного судочинства; з'ясувати зміст принципу процесуальної економії як запоруки підвищення ефективності цивільного судочинства; визначити роль темпоральних принципів в оптимізації цивільної процесуальної форми; дослідити особливості прояву темпоральних принципів на стадії судового розгляду цивільної справи в суді першої інстанції; визначити процесуальну роль темпоральних принципів цивільного судочинства на стадії розгляду цивільної справи в порядку апеляційного провадження; окреслити специфіку прояву темпоральних принципів у контексті перегляду судових рішень Верховним Судом; сформулювати пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення положень цивільного процесуального законодавства України щодо підвищення ефективності реалізації темпоральних принципів цивільного судочинства.

Для вирішення поставлених завдань Дроновим С.С. було опрацьовано значну кількість монографічної літератури, періодики, а також вивчено

судову практику. В остаточному підсумку це разом з належно обраною методологічною базою забезпечило належну якість проведеного дослідження, а також достовірність отриманих результатів.

Здобувачу вдалось побудувати своє дослідження таким чином, щоб сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо чинного цивільного процесуального законодавства України (с. 21, 116, 118, 122, 134, 144, 166, 172-173, 178, 188). Крім того, автором використані таблиці для ілюстрації окремих аспектів свого дослідження.

Виходячи з цілей та завдань дисертаційного дослідження перший розділ автор присвятив теоретико-правовим та методологічним засадам дослідження темпоральних принципів цивільного судочинства.

Звертає на себе увагу підготовка автором для розкриття сутності наукової розробки проблем темпоральних принципів цивільного судочинства схему дослідження, яка була поміщена автором в додатку А, яка дійсно спрощує сприйняття предмету дослідження. Крім того, автором запропонована дворівнева модель дослідження об'єктів, яка додала окремим результатам проведеного дослідження достовірності.

З такої позиції автор проаналізував стан наукової розробки проблем темпоральних принципів та стан чинного законодавства (с. 27).

Під час проведеного дослідження автором запропоновано поділити наукову інформацію на три великі групи, в яких відбилась, на думку автора, періодизація розвитку вчення про темпоральні принципи цивільного судочинства (с.29).

Оскільки головний аспект проблематики, обраної для дисертаційного дослідження, тісно пов'язаний з практикою, то автором слушно включено в окремий аспект дослідження судову практику, яку сам автор поділяє на рішення Конституційного суду України та рішення інших судів, в яких ці принципи реалізуються (с. 37)

Автором доречно вказано на важливість методологічного рівня дослідження, як наукового інструмента пізнання, а тому окремий параграф

ним було відведено для визначення методології дослідження темпоральних принципів права (с. 39-56), після якого автор звернувся до дослідження впливу генези темпоральних принципів на регулювання цивільних процесуальних правовідносин. Слід погодитись, що чітке дотримання вимог процесуального законодавства означає одночасне та послідовне втілення в життя закладених в ньому принципів (с. 57). Між тим, саме в практичній реалізації і виникають труднощі. Дослідником слушно було визначено, що під час даного дослідження підлягали вивченню як перші редакції зазначених вище процесуальних кодексів, так й зміни, що до них вносились, що дозволило відстежити безпосередню реалізацію темпоральних принципів цивільного судочинства у практичній площині (с. 64).

В другому розділі дослідження автор зупинився на загальній характеристиці темпоральних принципів цивільного судочинства та проаналізував наявні у доктрині підходи до визначення поняття цивільних процесуальних принципів, здійснюючи їх поділ на групи (с. 72-80), а також проаналізував їх ознаки (с. 81-85). При цьому автор правильно вказує, що для всебічного розгляду даної групи процесуальних принципів важливу роль відіграють сформовані у науковому просторі два підходи до розуміння принципів права: природно-правовий та формально-юридичний (с. 86).

Дослідник зупиняється також на здійсненні розгляду основних підходів до класифікації темпоральних принципів цивільного судочинства, що дійсно має як теоретичне, так й практичне значення (с. 87-89).

В окремому параграфі автор зосереджується на характеристиці принципу розумного строку розгляду справи як визначального темпорального принципу цивільного судочинства. Зокрема, автор зазначає, що позитивним зрушенням у цивільному процесуальному законодавстві є закріплення принципу розумності строків розгляду справи судом, оскільки саме зазначений факт розглядається як такий, що виконує регулятивну, дисциплінуючу та організаційну функцію. Також автор зауважує, що аналіз

ступеня реалізації означеного темпорального принципу цивільного судочинства виступає «індикатором» оцінки рівня правової держави. (с. 92)

Автор слушно зауважує, що перш за все виникає необхідність простежити, яким чином формувалася наукова доктрина до визначення поняття «розумних строків», а також їх значення для цивільного судочинства. В даному аспекті автором проаналізовані позиції, представлені в літературі, а також практика ЄСПЛ щодо визначення поняття розумні строки (с. 99-100).

В рамках дослідження автором запропоноване авторське визначення поняття «принципу розумного строку розгляду справи», яке полягає у вчиненні у найкоротший строк судом та учасниками судового процесу дій, що є достатніми для ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб.

Окрім іншого, автор також зупиняється на принципі процесуальної економії як чиннику підвищення ефективності цивільного судочинства, а також досліджує доктринальні підходи до визначення принципу процесуальної економії у цивільному процесу (с. 117-118)

Заслугує підтримки авторська пропозиція закріпити принцип процесуальної економії в чинному ЦПК України, а також заходи щодо реального забезпечення доступу населення до суду в контексті потенційного запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) (с. 120-121).

Під час дослідження ролі темпоральних принципів в оптимізації цивільної процесуальної форми автором було проведено узагальнення представлених в доктрині позицій та зроблено слушний висновок про те, що темпоральні принципи цивільного судочинства являються орієнтиром для нормотворчої діяльності, виступаючи теоретичним та практичним базисом для такої діяльності.

Розкриваючи поняття цивільної процесуальної форми автор також звертається до дослідження представлених в літературі позицій щодо її визначення та притаманних їй ознак (с. 130-135).

Послідовно здійснюючи дослідження автор в третьому розділі намагається розкрити особливості реалізації темпоральних принципів на окремих стадіях цивільного судочинства та починає це з судового розгляду цивільної справи в суді першої інстанції.

Відповідно автором проаналізовані підходи до визначення стадії розгляду справи та здійснені класифікації напрямків прояву темпоральних принципів цивільного судочинства за різними критеріями (с. 139-141).

Приділив автор також увагу такій процесуальній новелі як врегулювання спору за участю судді (с. 147-150).

З врахуванням того, що апеляційне оскарження слід вважати одним з найбільш поширених у сучасному цивільному судочинстві способів, який забезпечує перегляд судових рішень, які не набрали чинності, здійснюючи дослідження автор намагався дослідити процесуальну роль темпоральних принципів на стадії розгляду цивільної справи в порядку апеляційного провадження та касаційного оскарження.

Завершуючи дослідження автором сформульовані авторські висновки, які хоча і можна визнати в певній частині дискусійними, тем не менш вони заслуговують увагу та можуть бути використані для подальших наукових розробок.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях.

За темою дисертаційного дослідження здобувачем опубліковано 10 наукових публікацій, з яких 4 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 статті – у зарубіжному періодичному виданні. Серед інших опублікованих праць дисертанта, які додатково відображають наукові здобутки дисертації, є тези (матеріали) чотирьох конференцій. Опубліковані наукові праці з достатньою повнотою

відображають основні результати проведених здобувачем досліджень всіх розділів дисертації; серед них немає публікацій, написаних у співавторстві.

Відповідність дисертації спеціальності, з якої вона подана до захисту.

Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.03, з якої вона подана до захисту.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Дисертаційне дослідження Дронова С.С., як і будь-яка наукова праця, не позбавлене ряду дискусійних положень, а також позицій, щодо яких слід зробити такі зауваження:

1. Під час дослідження автор цитує М.І. Сірого, з позиції якого судова практика «є формою нагромадження професійного досвіду судами загальної та спеціалізованої юрисдикції, Конституційним Судом України, а вивчення судової практики надає можливість виявити позитивний і негативний досвід у роботі судів і на цій основі вжити заходів щодо поліпшення якості судочинства». Варто зауважити, що це лише один з підходів до визначення судової практики, які не знайшли свого відображення в роботі, як власне і авторська позиція з цього приводу.

2. Так, досить ілюстративним є статистичний аналіз роботи ЄСПЛ за період 1959-2011 рр., який свідчить про те, що кількість скарг, за якими було встановлено факти порушення державами права на справедливий суд, становить майже половину (45,01 %) від загальної кількості справ проти держав-членів Ради Європи. Основною проблемою у цьому контексті є суттєве затягування розгляду справ на національному рівні судовими органами. Крім того, частка справ, у яких ЄСПЛ було встановлено факт порушення Україною права на справедливий суд є найбільшою (33 % від

загальної кількості рішень, ухвалених проти України) [57, с. 126]. Слід констатувати, що вказана тенденція пов'язана з недотриманням строків розгляду справ продовжує зберігатися і до теперішнього часу (с. 106).

Однак, на теперішній час нагальною та визнаною проблемою є невиконання судового рішення, що призвело до прийняття Європейським судом пілотного рішення «Юрій Миколайович Іванов проти України», а в подальшому «Бурмич та інші проти України». Як зазначено у висновку експертів Ради Європи, який був підготовлений в серпні 2018 року, накопичення невиконаних судових рішень у нашій державі тривало щонайменше два десятиліття. Це підривало засади верховенства права й ефективність судового захисту та, врешті-решт, стало основною причиною тисячних звернень наших громадян до Європейського суду з прав людини.

3. Досліджуючи питання про підвищення ефективності здійснення правосуддя слід було врахувати доповідь «Ефективність систем забезпечення правосуддя» (Страсбург, березень 2013 року), підготовлену в рамках спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи «Зміцнення судової реформи в країнах східного партнерства» при підтримці експертів Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ), в якому надана оцінка судових систем Вірменії, Азербайджану, Грузії, Республіки Молдова, України і офіційно презентована в Україні у квітні 2013 року. Так само наявні окремі публікації, а також звіт Європейської комісії з питань ефективності правосуддя Ради Європи (CEPEJ) «Системи правосуддя у Європі: ефективність та якість правосуддя – 2018 рік» щодо оцінки функціонування судових систем у 45 державах-членах тощо.

4. Відсутня судова практика, зокрема окремі ухвали, якими можна було б проілюструвати проблеми своєчасного розгляду цивільних справ так, само не врахована практика Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Вищої ради юстиції, Вищої ради правосуддя щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. В роботі наведено лише один приклад (с. 155)

5. Автором під час дослідження відповідного аспекту підтримана дискусійність питань обчислення строків для апеляційного оскарження рішення суду, на що звертав увагу В.А. Кройтор (с. 161). Разом з тим авторська позиція щодо порядку обчислення строку на апеляційне оскарження в роботі відсутня.

Наведені зауваження не применшують в цілому високої позитивної оцінки дисертаційного дослідження, яке присвячене актуальній та практично вагомім проблематиці. Дисертація є самостійною, закінченою науковою працею, яка відповідає вимогам, що встановлені до робіт такого рівня щодо новизни та досягнення наукових результатів.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертаційна робота Дронова Сергія Сергійовича на тему: «Темпоральні принципи цивільного судочинства України» є завершеною науковою працею, яка присвячена актуальним проблемам субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до інших правовідносин, в тому числі судом, яка виконана на належному науковому рівні, містить аналіз доктрини, чинного українського законодавства, а також підготовлені дисертантом на основі проведеного дослідження нові наукові положення та пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства України.

Дисертація та автореферат як за змістом, так і за оформленням відповідають основним вимогам, встановленим для дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Зміст автореферату належним чином відображає основні положення дисертації.

Наведене дозволяє зробити обґрунтований висновок, що дисертацію та автореферат Дронова Сергія Сергійовича на тему «Темпоральні принципи цивільного судочинства України», слід розглядати як самостійну роботу, яка становить певний внесок у розвиток сучасної науки цивільного процесу,

відповідає існуючим державним вимогам, які пред'являються до змісту та оформленню дисертацій та авторефератів, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник голови
Одеського апеляційного суду

А.І. Дрішлюк

підпис А.І. Дрішлюка засвідчую
в.о. начальника відділу кадрової роботи та управління персоналом
Одеського апеляційного суду

О.В. Радош

12.09.2019 р.